

Privlačnost novog: nove stranke i promjena stranačkog sustava u Sloveniji

Alenka Krašovec, Tim Haughton

Slovenski stranački sustav dugo je slovio kao jedan od dosadnih, stabilnih stranačkih sustava u srednjoj i istočnoj Europi

Slovenski stranački sustav dugo je slovio kao jedan od dosadnih, stabilnih stranačkih sustava u srednjoj i istočnoj Europi. Za razliku od nekih drugih zemalja u okruženju, koje su obilježili česti izborni potresi, Slovenija je bila otok usred volatilnih stranačkih sustava (Lewis 2001, Haughton i Deegan Krause 2010, Fink-Hafner i Krašovec 2013). Sve se to promijenilo 2011. kada su dvije stranke, osnovane samo nekoliko tjedana prije izbora, osvojile 37 posto glasova. Taj scenarij umalo se ponovio i 2014. kada je stranka osnovana samo nešto više od mjesec dana prije prijevremenih izbora osvojila 35 posto glasova. Ovaj članak pokušava objasniti zašto se slovenski stranački sustav toliko promijenio, zašto su nove stranke uspjele privući potporu birača te koje će biti posljedice za budući razvoj politike u Sloveniji. Mi tvrdimo da ključ razumijevanja turbulentne naravi stranačke politike leži u kombinaciji problema s vladavinom i niskih razina povjerenja u političke institucije.

Molimo, sve promijeniti

Objašnjenje za promjenu slovenskoga stranačkog sustava ne leži u institucionalnim pravilima. Nezahtjevni uvjeti za osnivanje nove stranke (potrebno je skupiti samo 200 potpisa birača i priložiti poneki dokument), razmjerni izborni sustav i izborni prag koji od 2000. godine iznosi četiri posto (prije toga je *de facto* bio nešto više od tri posto) stvorili su permisivne okvire za pojavu novih aktera na stranačkoj sceni. Uz iznimku 2004. godine, na svakim izborima od 1992. do 2008. neka nova stranka (bilo potpuno nova bilo stranka nastala odcjepljenjem

Tablica 1: Rezultati parlamentarnih izbora u Sloveniji u prosincu 2011. i srpnju 2014.

Stranka	2011.		2014.	
	Glasovi (%)	Mandati	Glasovi (%)	Mandati
<i>Lista Zorana Jankovića Pozitivna Slovenija (PS)</i>	28,5	28	3,0	0
Slovenska demokratska stranka (SDS)	26,2	26	20,7	21
<i>Socijaldemokrati (SD)</i>	10,5	10	6,0	6
<i>Građanska lista Gregora Viranta Građanska lista (DL)</i>	8,4	8	0,6	0
<i>Demokratska stranka umirovljenika Slovenije (DeSUS)</i>	6,9	6	10,2	10
Slovenska pučka stranka (SLS)	6,8	6	3,9	0
Nova Slovenija – Demokršćani (NSi)	4,9	4	5,6	5
Stranka Mire Cerara (SMC)	-	-	34,5	36
Koalicija Udružena ljevica (ZL)	-	-	6,0	6
Savez Alenke Bratušek (ZaAB)	-	-	4,4	4
Liberalna demokracija Slovenije (LDS)	1,5	0	-	-
Zares	0,6	0	-	-
Ostali		0		0

Masno: Stranke u vladi Janša II., veljača 2012. – veljača 2013. *Kurziv:* Stranke u vladi Bratušek, ožujak 2013. – svibanj 2014.

od postojeće stranke) prešla je izborni prag i osvojila mandate u *Državnom zboru* (Fink-Hafner i Krašovec 2013). No, nove stranke nikada nisu prelazile deset posto ukupnog broja mandata.

Međutim, svi proboji novih stranaka zasjenjeni su promjenama koje su se zbile 2011. godine, kada su dvije novoosnovane stranke, Pozitivna Slovenija (PS) i Građanska lista (DL), osvojile čak 37 posto glasova, s time da je PS pod vodstvom karizmatičnog Zorana Jankovića pobijedio na izborima, osvo-

Nezahtjevni uvjeti za osnivanje nove stranke, razmjerni izborni sustav i izborni prag koji od 2000. godine iznosi četiri posto (prije toga je bio nešto više od tri posto) stvorili su permisivne okvire za pojavu novih aktera na stranačkoj sceni

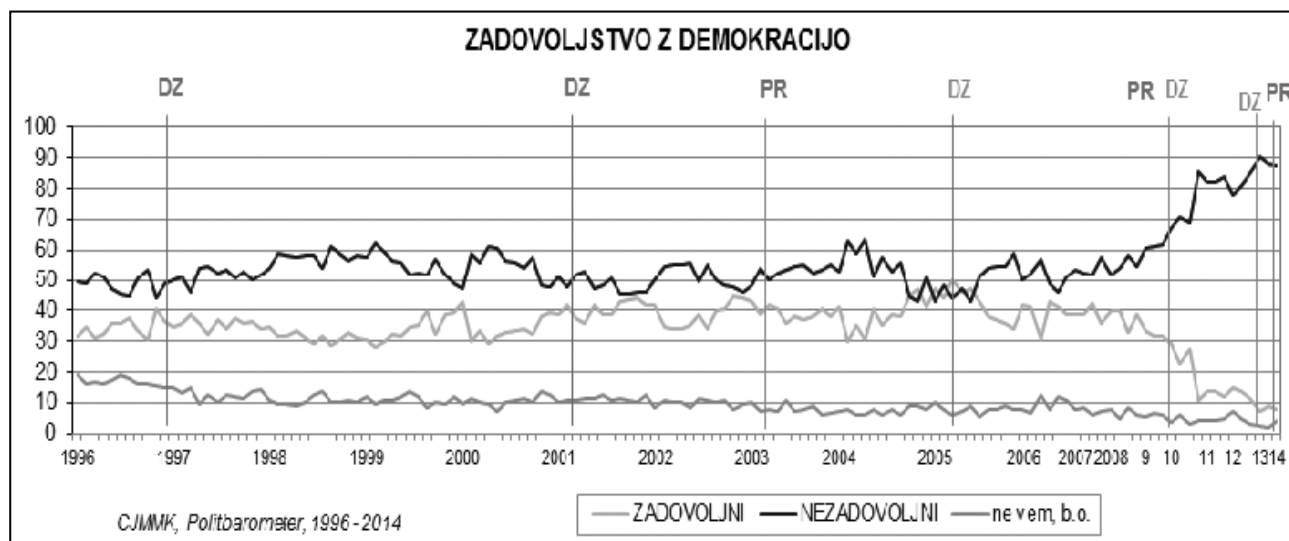
jivši 28,5 posto glasova. Gotovo tri godine poslije Stranka Mire Cerara (SMC) osvojila je 34,5 posto, dok je koalicija Udružena ljevica (ZL) na izborima 2014. osvojila 5,9 posto glasova.

Te nove stranke svoj zapanjujući uspjeh na izborima 2011. i 2014. mogu zahvaliti lošoj vladavini i gubitku povjerenja u postojeće političke stranke. Izborna pobjeda socijaldemokrata Boruta Pahora 2008. gotovo se u dan poklopila s propašću broj 19 - listopad 2014.

*Lehman Brothers*a, premda je gospodarska kriza koju je izazvala globalna kreditna kontrakcija počela ozbiljno utjecati na Sloveniju tek u prvoj polovici 2009. godine. Te godine BDP je pao za 8,1 posto, a nezaposlenost je za vrijeme tog saziva parlamenta skočila s 5,6 posto sredinom 2008. na 11,8 posto krajem 2011. godine (Krašovec i Haughton 2012). Nemogućnost vlade predvođene socijaldemokratima da se nosi s ekonomskom krizom radikalno je narušila povjerenje u političke institucije i smanjila zadovoljstvo demokracijom (Krašovec 2013). Serija političkih skandala, od kojih su mnogi bili povezani s korupcijom, stvorila je kod birača dojam o slaboj vladavini te potaknula potporu za PS i DL. Obje nove stranke, snažno obilježene svojim vođama, igrale su na kartu prepoznatljivosti svojih lidera – uspjeha Zorana Jankovića kao upravitelja najvećeg samoposlužnog lanca u Sloveniji (*Mercator*) te pravne ekspertize i prethodnog ministarskog iskustva Gregora Viranta. Obojica su se činila sposobnima i spremnima uhvatiti u koštac s problemima koji su zahvatili Sloveniju (Haughton i Krašovec 2013).

Usprkos uspjehu PS-a, Janez Janša, jedan od "vječnih likova" slovenske stranačke politike (Haughton i Deegan-Krause 2012), uspio je formirati desnu vladu sa svojom Slovenskom demokratskom strankom (SDS). Premda su oštre mjere štednje Janšine vlade zadobile pohvale međunarodnih institucija, u zemlji su se pokazale krajnje nepopularnima. Nakon što je 2012. održan najveći opći štrajk zaposlenika u javnom sektoru, praćen korupcijskim skandalima oko pronevjere javnih sredstava i percepcijom o nedostatnoj odgovornosti političara, Sloveniju je u zimu 2012. zahvatio val prosvjeda, od kojih su neki završili i nasiljem (Krašovec 2013). Prosvjednici, koji su uživali potporu 75 posto

Grafikon 1. Zadovoljstvo demokracijom u Sloveniji 1996. – 2014.

Izvor: Politbarometer 1996. – 2014.

građana (Politbarometer, siječanj 2013), nisu se samo okomili na mjere štednje Janšine vlade i na njegov stil vodstva, nego i na korumpiranost političara i na opću neetičnu narav politike (Krašovec 2013). Poruka ovih prosvjeda bila je jasna – potrebna je izgradnja nove političke elite i povratak države koja je "oteta" građanima.¹

U politiku se ne pouzdamo

Bilo bi netočno ustvrditi da je u Sloveniji povjerenje u stranke ikada bilo na vrlo visokoj razini. Premda se ono 2013. smanjilo na samo jedan posto, osam godina ranije povjerenje u stranke iznosilo je tek 11 posto (Politbarometer 2005, 2013), što doista ne svjedoči o zavidnoj potpori građana. Uz to, zadovoljstvo demokracijom u padu je od početka 1990-ih (Toš i dr. 1999, 2004, 2009, 2012). Ovaj je trend posebice vidljiv od 2005. godine. U svakom slučaju, moguće je, bez imalo pretjerivanja, govoriti o kolapsu povjerenja u demokratske institucije i općenito u postojeće demokratske aranžmane u Sloveniji nakon 2009. godine (Vehovar 2012, Politbarometer 2014).

Poruka ovih prosvjeda bila je jasna – potrebna je izgradnja nove političke elite i povratak države koja je "oteta" građanima

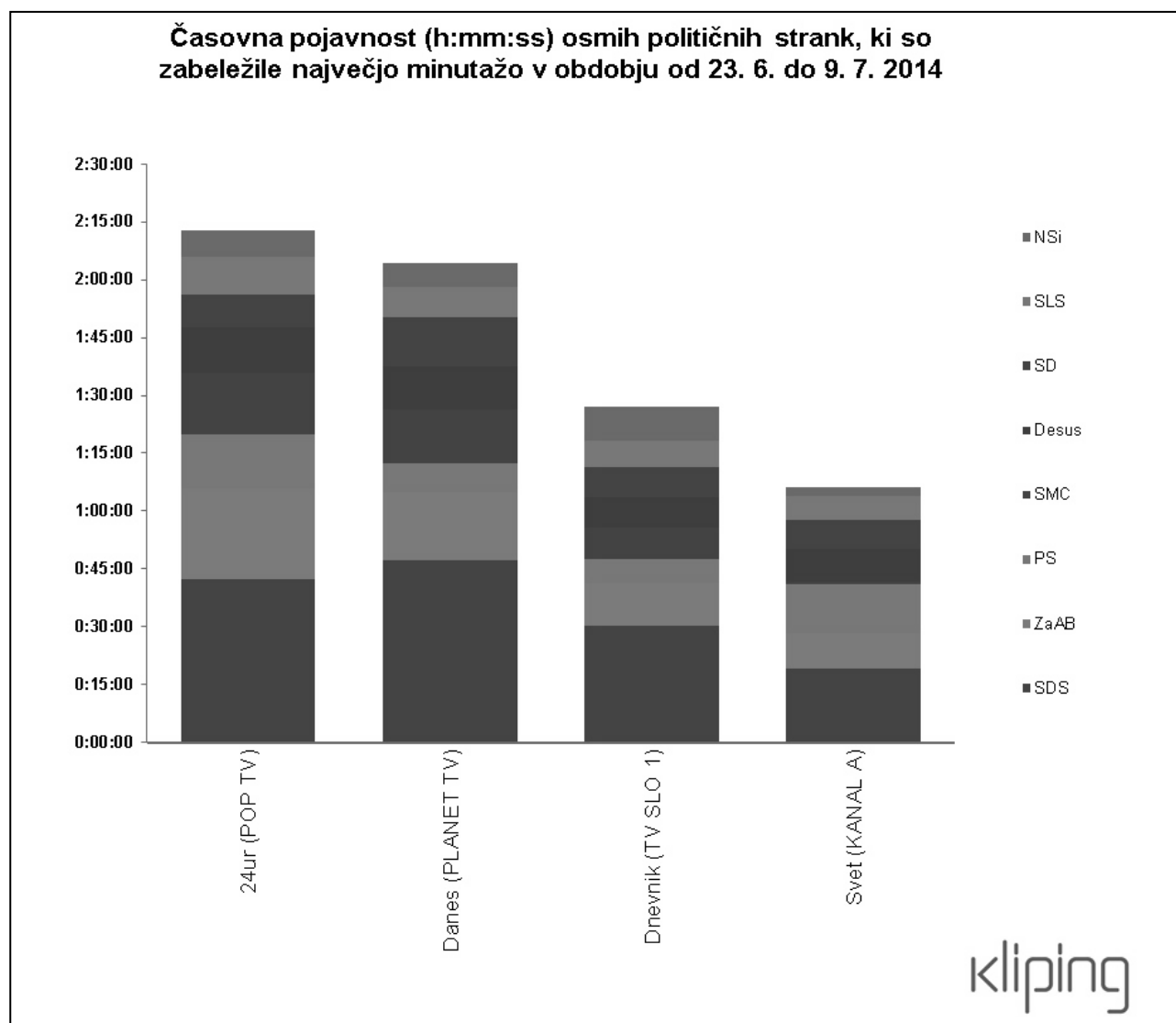
S tako niskim razinama povjerenja u stranke i demokraciju te s kontroverznom osobom poput Janeza Janše na mjestu premijera, ne čudi što vlada nije uspjela odraditi puni mandat. Janšu je, zahvaljujući mehanizmu konstruktivnog izglasavanja nepovjerenja, povezanog s otkrićem protukorupcijske

watchdog udruge o njegovoj upletenosti u korupcijske radnje u veljači 2013. godine, na mjestu predsjednice vlade naslijedila Alenka Bratušek. Ona je postala vršiteljica dužnosti predsjednice PS-a nakon što je Jankovič odstupio zbog nalaza protukorupcijskog povjerenstva koji su prst sumnje uperili u njegovu smjeru (Haughton i Krašovec 2014).

Moguće je, bez imalo pretjerivanja, govoriti o kolapsu povjerenja u demokratske institucije i općenito u postojeće demokratske aranžmane u Sloveniji nakon 2009. godine

Vlada premijerke Bratušek, koju su činili relativni pobjednici izbora 2011. godine, PS te DL, SD i DeSUS, preživjela je nešto više od godine. Jankovič je uspješno izazvao prvu slovensku premijerku na mjestu predsjednice stranke koju je on bio osnovao. No, njegovo ponovno preuzimanje uzdi PS-a nije samo izazvalo raskol u stranci, već je isprovociralo raspad vladine većine, s obzirom na to da manje stranke u vladi nisu htjele surađivati s PS-om kojemu bi za kormilom stajao karizmatični ali kontroverzni Jankovič (Krašovec i Haughton 2014). Sukladno tomu, početkom svibnja 2014. godine Bratušek je podnijela ostavku te time okončala rad svoje vlade.

Izbori za Europski parlament 2014. odvili su se u sjeni makinacija na domaćoj političkoj sceni. Ustvari, kampanja za svibanjske europske izbore doimala se kao generalna proba za parlamentarne izbore koji su ubrzo uslijedili. Također, potrebno je spomenuti dva bitna momenta razvoja političke scene u Sloveniji u tom razdoblju. Prvo, Prizivni sud krajem travnja 2014. potvrdio je presudu Janši zbog primanja mita uslijed postupka

Grafikon 2. Vremenski udjeli osam stranaka u udarnim televizijskim terminima od 23. lipnja do 9. srpnja 2014.

Izvor: Agencija Klipping. <http://www.klipping.si/novica-podrobno/items/prime-time-politичnih-strank-v-casu-volilne-kampanje-3-del-kopija>

nabave oklopnih vozila u Sloveniji zvanih "Patria". Vođa SDS-a na presudu je odgovorio kritikom stanja demokracije u Sloveniji, a njegovi su pristaše tijekom kampanje za izbore često tvrdili kako je Janša žrtva montiranoga sudskog procesa. Drugo, na europskim izborima pojavila se nova stranka *Verjamem* (Vjerujem) na čelu s bivšim šefom državne revizije Igorom Šoltesom te je osvojila 10,3 posto glasova. Ostale nove stranke (Udružena ljevica, Posao iz snova i Piratska stranka Slovenije) osvojile su zajedno 11,5 posto glasova.

Trijumf novoga

Međutim, trijumf na parlamentarnim izborima 2014. nije ostvario *Verjamem*, već jedna druga, potpuno nova stranka. Stranka Mire Cerara (SMC) osnovana je početkom lipnja ove godine. Glavnina Cerarove privlačnosti ležala je u faktoru broj 19 - listopad 2014.

novoga i u stavljanju naglaska na vladavinu prava. Cerar nije nepoznat javnosti – radi se o uglednom profesoru prava i stručnjaku za ustavnu materiju te sinu slavnoga olimpijskog prvaka u gimnastici iz šezdesetih godina dvadesetoga stoljeća.

Miro Cerar je, reagirajući na duboko nepovjerenje prema političkim strankama i institucijama, ustvrdio da je glas za njegovu stranku glas za nova lica u politici. Uz to, pozvao je na ponovnu uspostavu vladavine prava u Sloveniji te na promjenu političke kulture u zemlji, posebice u pogledu snažnije suradnje i većeg međusobnog uvažavanja među političkim suparnicima. Cerar je pogodio pravu žicu kod velikog dijela slovenskoga biračkog tijela koji je izgubio vjeru u političare i politički sustav.

Premda je Cerarov gromki poziv na promjenu i obnovu vladavine prava jasno mobilizirao birače, SMC je ponudio jako malo u smislu detaljnog, konkretnog programa. Na pitanje o planovima za suzbijanje gospodarske krize odgovorio je naglašavanjem

potrebe za borbom protiv korupcije, konsenzusnom političkom kulturom i obnovom vladavine prava. Cerar osim stanovite suzdržanosti spram privatizacije nije ponudio jasne stavove o ekonomskim pitanjima. Njegovi pozivi za "kontroliranom privatizacijom" i protivljenje privatizaciji infrastrukturnih objekata pomogli su mu u stvaranju imidža stranke umjerene ljevice. Opravdanje za manjak jasnoće u definiranju javnih politika pronašao je u tvrdnji da je teško ponuditi ekonomska rješenja bez pristupa svim nužnim informacijama i podacima.

Nove stranke u srednjoj i istočnoj Europi često su profitirale od ekstenzivnoga medijskog praćenja, no istraživanje vremena posvećenog strankama u udarnim televizijskim terminima na četirima glavnim kanalima (SLO1, POP TV, Planet TV i Kanal A) pokazalo je da pravi "pobjednik" borbe za medijsku prisutnost nije bila Cerarova novopečena stranka, već jedan od starih igrača slovenske politike – Janšin SDS.

Vjerojatno nas ne treba čuditi što je SDS dobio toliku medijsku pažnju, s obzirom na to da je izborna kampanja te stranke bila organizirana gotovo isključivo oko (navodne) nepravde koju je presuda Prizivnog suda nanijela Janši. SDS je uspio mobilizirati svoje pristaše i organizirati javna okupljanja i prosvjede ispred zatvora nadomak Ljubljane, u kojemu je Janša utamničen, kao i ispred zgrade Vrhovnog suda u centru Ljubljane, koji treba donijeti presudu o Janšinoj žalbi na pravičnost postupka.

Drugi najveći udio u medijskom praćenju je, očekivano, zadobila stranka koju je osnovala premijerka Bratušek (ZaAB). Bratušek je bila izložena snažnim kritikama zbog visine javnog duga u Sloveniji, no na takve primjedbe odgovarala je isticanjem uspjeha svoje vlade u izbjegavanju potrebe za *bailoutom*, uz istodobno zadržavanje razine socijalnih transfera. Takozvana trojka (Međunarodni monetarni fond, Europska središnja banka i Europska komisija) nije morala, kao što su se mnogi bili bojali, intervenirati kako bi "pomogla" Sloveniji. No, bilo bi pogrešno zaključiti kako su već etablirani političari u svojim kampanjama ignorirali SMC. Primjerice, Bratušek je, svjesna toga da joj se rejting kreće oko izbornog praga, usmjerila dio pažnje na pokušaj ponovnog privlačenja birača koji su počeli naginjati Ceraru.

Istraživanja biračkog ponašanja upozorila su na fenomen koji se očituje u tome da su birači koji na jednim izborima glasuju za nove stranke, skloni razviti naviku glasovanja za nove aktere na idućim izborima

Istraživanja biračkog ponašanja (Haughton i Deegan-Krause 2014) diljem srednje i istočne Europe upozorila su na fenomen koji se očituje u tome da su birači koji na jednim izborima glasuju za nove stranke, skloni razviti naviku glasovanja za nove aktere na idućim izborima. Sukladno tomu, ne čudi što je 29

posto Cerarovih birača tri godine ranije svoj glas dalo Pozitivnoj Sloveniji. Preko polovice (58 posto) birača PS-a i 60 posto Virantovih birača iz 2011. godine glasovalo je za SMC. Privlačnost novoga često je snažnija za mlađe (i novije) birače. Premda je Cerar dobio nadprosječnu potporu među tim biračkim tijelom,

Nove stranke nude dašak svježeg zraka i prijeko potreban korektiv sustava

Udružena ljevica zadobila je najveću potporu te vrste birača. Premda je osvojio samo 5,9 posto glasova, ZL je privukao 14,4 posto glasova birača u dobnoj skupini 18 – 24. Budući da je mladež činila dobar dio Inicijative za demokratski socijalizam, koja je izrasla iz vala prosvjeda 2012. i 2013. godine, ne treba čuditi što je Udružena ljevica postigla tako dobre rezultate među tim biračkim skupinama. Nove stranke imaju navadu voditi kampanju u poeziji, a vladati u (jako) lošoj prozi. Lako je prodati san o političkom sustavu kojim se upravlja dobro, bez korupcije, a sasvim je druga stvar ostvariti taj cilj, posebice sa strankom koja je osnovana samo nekoliko tjedana ranije. Prva razočaranja, postizanje dogovora i donošenje odluka o formiranju vlade Cerar je iskusio kada je pokušao okupiti parlamentarnu većinu. Kada je na dnevni red došao ekonomski program nove vlade, odbačena je ideja šarolike koalicije, s obzirom na to da Nova Slovenija (NSi) preferira neoliberalne politike koje su nekompatibilne s Cerarovom agendom koja naginje ulijevo.

Tijekom kampanje Cerar je morao pokušati držati sve koalicijske opcije otvorenima, no njegov poziv za obnovom vladavine prava u začetku je eliminirao Janšin SDS kao potencijalnog partnera. Nakon stalnih novinarskih upita Cerar je priznao kako smatra nemogućom suradnju sa strankom koja tvrdnjom da je zatvorska kazna Janši nezakonita i politički motivirana potkopava institucije pravne države. Činjenica da su se svi ostali potencijalni koalicijski partneri (DeSUS, ZaAB i SD) pokazali nesprenmi surađivati sa SDS-om, poslužila je kao dodatni praktični razlog za Cerarovo odbijanje koalicije s Janšom.

Pouke i perspektive

Dinamika stranačke politike u Sloveniji može poslužiti kao pouka za susjedne zemlje. Premda ne želimo povlačiti pre-snažne paralele, moramo primijetiti kako nedavna pojava novih stranaka poput OraH-a u jednom od najstabilnijih stranačkih sustava u okruženju upućuje na to da bi se razvoj događaja u Sloveniji mogao ponoviti i u Hrvatskoj, u kojoj su povjerenje i potpora etabliranim političkim strankama također na niskim granama.

Pučka mudrost tvrdi kako politiku pokreće ekonomija, kao što je u svojoj izjavi "it's the economy, stupid" sažeo Bill Clinton. Možemo nadodati kako su u srednjoj i istočnoj Europi nacionalne teme posebice učinkovite u mobiliziranju velikog dijela biračkog tijela. No, politika se u ovome dijelu Europe, ali i općenito, mijenja. Ključ za razumijevanje dinamike slovenske

stranačke politike leži u pitanjima vladavine i povjerenja. Oba pitanja povezana su s pravnom državom te pomažu objasniti Cerarovu privlačnost slovenskim biračima.

Nove stranke nude dašak svježeg zraka i prijeko potreban korektiv sustava. Demokratski sustavi cvjetaju upravo zbog mogućnosti birača da smijene političare s vlasti. Prijetnja gubitka vlasti održava stranke i političare u stanju napetosti i zahtijeva od njih usmjerenje na poboljšanje kvalitete života običnih građana. Promjena je, stoga, dobra stvar. Međutim, promjena također donosi stanovite opasnosti. Novi parlamentarni zastupnici mogu unijeti nove poglede i ideje, no nedostaje im iskustva. Štoviše, ako stranački sustav doživljava konstantno previranje, postaje teško ugraditi norme odgovornosti koje su temelj dugoročnog zdravlja demokratskog sustava. Povrh toga, obećanja novih stranaka mogu podići očekivanja birača da će se ovoga puta stvari odvijati drugačije. Ako te nove stranke ne uspiju ispuniti očekivanja, neće samo potkopati svoj rejting, već mogu dodatno smanjiti povjerenje građana u demokraciju i demokratske institucije. Čini se da je lako dobiti izbore obećavajući novine, no teži je dio ispuniti očekivanja birača.

Bilješke

- 1 Ovdje se radi o onome što se na engleskom naziva *state capture*, odnosno situacija u kojoj je politička elita posve ovladala državnim institucijama, otudivši državu građanskoj kontroli.

Literatura

- Fink-Hafner, D. i Krašovec, A. (2013). Factors Affecting the Long-Term Success of New Parliamentary Parties: Findings in a Post-Communist Context. *Romanian Journal of Political Science*. 13 (2): 40–68.
- Haughton, T. i Deegan-Krause, K. (2010). Hardy Perennials. Parties Which Buck the “Live Fast, Die Young” Norm in Central and Eastern Europe. Izlaganje na *ECPR Joint Session*, Sankt Gallen, 12. – 17. travnja 2010.
- Haughton, T. i Deegan-Krause, K. (2012). In with the New (Again): “Annuals”, “Perennials” and the Patterns of Party Politics in Central and Eastern Europe. Izlaganje na konferenciji *Mid Western Political Science Association*, Chicago, 12. – 15. travnja 2012.
- Haughton, T. i Deegan-Krause, K. (2014). Hurricane Season: Systems of Instability in Central and East European Party Politics. Izlaganje na godišnjoj konferenciji APSA-e, Washington DC, 28. – 31. kolovoza 2014.
- Haughton, T. i Krašovec, A. (2013). The 2011 Parliamentary Elections in Slovenia. *Electoral Studies*. 32 (1): 201–204.
- Haughton, T. i Krašovec, A. (2014). Are European elections ever about Europe? *The Washington Post*, 23. svibnja 2014. <http://www.washingtonpost.com/blogs/monkey-cage/wp/2014/05/23/european-parliamentary-elections-slovenia/>
- Krašovec, A. (2013). Paradoxes in Development of Democracy in Slovenia or Just an Ordinary Story of Disillusionment? Izlaganje na 18. konferenciji CEPSE-e, Plzeň, 24. – 26. listopada 2013.
- Krašovec, A. i Haughton, T. (2012). Europe and the Parliamentary Elections in Slovenia, December 2011. Election Briefing 69. *EPERN network*. <https://www.sussex.ac.uk/webteam/gateway/file.php?name=epern-election-briefing-no-69.pdf&site=266>
- Krašovec, A. i Haughton, T. (2014). Predictably Unpredictable: The 2014 parliamentary elections in Slovenia. *EPERN network*, 17. srpnja 2014. <http://epern.wordpress.com/2014/07/17/predictably-unpredictable-the-2014-parliamentary-elections-in-slovenia/>
- Lewis, P. G. (ur.) (2001). *Party Development and Democratic Change in Post-Communist Europe: The First Decade*. London i Portland: Frank Cass & Co Ltd.
- Politbarometer (2005). Raziskava javnega mnenja 12/2005. Center za raziskovanje javnega mnenja. http://www.cjm.si/sites/cjm.si/files/old_pb/pb12_05.pdf
- Politbarometer (2013). Raziskava javnega mnenja 6/2013. Center za raziskovanje javnega mnenja. http://www.cjm.si/sites/cjm.si/files/file/aktualne_raziskave/PB6_13.pdf
- Politbarometer (2014). Raziskava javnega mnenja 6/2014. Center za raziskovanje javnega mnenja. http://www.cjm.si/ul/2014/PB_6_14.pdf
- Toš, N. (ur.) (1999). *Vrednote v prehodu II: Slovensko javno mnenje 1990-1999*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Toš, N. (ur.) (2004). *Vrednote v prehodu III: Slovensko javno mnenje 1999-2004*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Toš, N. (ur.) (2009). *Vrednote v prehodu IV: Slovensko javno mnenje 2004-2009*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Toš, N. (ur.) (2012). *Vrednote v prehodu V: Slovensko javno mnenje 2009-2012*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Vehovar, U. (2012). Slovenija, arhipelag obmodernosti. U: Prunk, J. i Deželan, T. (eds.). *Dvajset let slovenske države*. Maribor: Aristej, str. 81–111. ■